

A magyar történelem vitás kérdései

I. Bevezetés

Rendszerváltozás vitás kérdései még ma is élők. **Nem élő vita** tárgy azonban: **48 vagy 67**. A **kulturális emlékezet** kapcsán beszéltünk az élő **emlékezet hosszáról: 80 illetve 40 év**, három generáció általában (Szekfű Gyula: Három nemzedék). Érthető is lehetne, miért nem vitázunk a kiegyezésről.

A **második világháború még** igen élő, **ugyanakkor az az érdekes**, hogy az 1. és a 2. világháború után is sokan keresték arra választ, hogy **miért jutott oda Magyarország**, hogy két vesztes világháború is állja háta mögött. Azaz akár össze is érhetne a kérdésfeltevés. Ha ma még izgat minket, hogy mi történt a 2. világháború alatt, akkor az is izgathatna, hogy hogyan jutott oda Magyarország.

Így vagy úgy, **48 és 67 élő** kérdés volt az első világháború idején, illetve még a 2. világháborút követően is. Azt a kérdést tették fel, **hol tévesztettünk utat**, hogy ide jutottunk? Miközben **szomszédaink** sokkal jobban jártak **Magyarország örök vesztes** maradt. Mi az oka ennek, hol tévedtünk el, mit csináltunk rosszul?

Főbb dátumok: 1848 (kettős cél: függetlenség és rendi államból polgári átalakulás) – 1867 (kiegyezés) – 1918-19 (két forradalom).

II. Szekfű Gyula: Három nemzedék

Az írás a **18-19-es forradalmak** (polgári forradalom, tanácsköztársaság) **megrázkódtatásának élményéből** született, egy **válságélményből**, és ennek a válságnak a gyökereit keresi. Meg is találja: a **probléma fő gyökere a 19. századi magyar liberalizmus**.

1. Az 1918-19-es tragédiák fő oka: a **nyughatatlan kismagyar elképzelések**. A **magyar rendek** is a **kismagyar kuruckodás** főszereplői, így negatív megítélés alá esnek. A **rendi-függetlenségi** mozgalmak igazából a **társadalmi fejlődés akadályozói** lettek már. Szekfű szerint ráadásul a **történeti Magyarország egyben** tartása, mint **elsődleges cél** (Primat der Aussenpolitik), **csakis Habsburgokkal** együtt képzelhető el.

Szekfű a magyar rendiségről: a rendek a nemzeti autonómia, a nemzeti önrendelkezés megtestesítői voltak, de később átértékeli a szerepüket. **Kismagyar-nagymagyar** felfogás **különbsége** egyre élesebben megrajzolódik. A **kismagyar:** a **tiszai, lázongó, protestáns, nacionalista és kuruc kis és középnemesek függetlenségi** elképzelései ellentétben a **nagymagyarokéval**, amely **dunántúli, katolikus, rendpárti, Habsburg-hű arisztokraták** vallottak magukénak. **Kétféle lelki** alkatról ír Szekfű.

2. Fő baj a magyar liberalizmussal az, hogy **figyelman kívül** hagyja, hogy a haladás, szabadság és népszuverenitás valamint az egyenlőség eszméi a **szenvedélyek elszabadulásához** vezethetnek. „A liberális elv a tömegek közé szórva ideális szellemi javítás

helyett rombolást végez, szabadság és humanizmus helyett forradalmat és terrort szül.”

Elsőképpen is az ősi magyar kuruckodó ösztön, kuruckodó nacionalista szenvedély tört föl, mely a magyar nemzetiség erőszakos terjesztését és a Habsburgokkal való fegyveres leszámolást tűzte ki céljául. A harmadik generáció, a kiegyezés generációja is még mindig a nemzeti függetlenség és a nemzeti illúziók bűvkörében élt, és elhanyagolta a társadalmi változások megszervezését.

Ráadásul **nem vette figyelembe ez a magyar liberális nacionalizmus**, hogy a magyar állam soknemzetiségű lenne. Hitt egy ábrándban: a **politikai egyenlőség, a demokrácia megoldja** majd a **nemzetiségi kérdést** is, mégpedig oly módon hogy a **nemzetiségek asszimilálódnak** majd a demokrácia révén magyar nemzethez. Szekfű szerint ily módon a nemzetnek **Kossuth helyett Széchenyit kellett volna követnie**, aki **számot vetett** a speciális magyar viszonyokkal (**soknemzetiségű állam**). **Széchenyi** szerint nem politikai eszközökkel kell megváltoztatni a magyar társadalmat, hanem **belső erkölcsi megújulással**. A **hagyományos magyar lelki alkatot** kell megváltoztatni (**szalmalánglelkesedés, szenvedélyesség, illúziók kergetése, pártoskodás**).

3. A fő gond: Széchenyi eszmerendszerétől a második illetve harmadik nemzedék szinte teljesen elfordul már, méghozzá tudatosan, noha mégis rá hivatkoztak politikai tetteik igazolásakor. **Meghasonlottság**. Saját cselekedeteikre keretek igazolást Széchenyinél, miközben nem azt nézték mit mondott Széchenyi valójában, hogy aszerint is cselekedjenek.

Széchenyinél a **politikai rendszer a lelki konstitúció szüleménye** (szellemtörténet). Magyarország egy **nagy parlag**, ezt pedig magyar **lelki alkat megváltoztatásával** kell virágzóvá tenni. **Nemzeti bűneink** is vannak, amelyek igazán parlaggá teszik Magyarországot, hiszen ezáltal nincs elég kiművelt kútffő: **hiúság, szalmalánglelkesedés, lustaság-restség illetve irigység**.

Ezek helyett a nemzeti erényt kell elérni Szekfű értelmezésében Széchenyi szerint. Lelkileg független, nem önáltató alkat kell,

Két kérdés, amely a leginkább égető volt Szekfű szerint:

Közjogilag Ausztria és Magyarország kölcsönös egymásrautaltsága mellett érvel Széchenyi, ahogy **Szekfű is védi a kiegyezés létrehozóit** (Bibóval ellentétben). A **nemzetiségi kérdés**: magyarosítani a magyarokat akarát ő, nem a nemzetiségieket. De erőszakos magyarosítás értelmetlen. Ne bántsuk a **nemzetiségi** kérdést és ne nyúljunk a közjogi kérdéshez – ez volt Széchenyi álláspontja, de mindkettőben elfordultak tőle a következő nemzedékek.

A **közjogi kérdés és a vezényleti nyelv kérdése helyett a mezőgazdaság, a néphigiénia, a parasztság felemelése, a középosztály művelése** lett volna az égetőbb kérdés. Azaz: az **állami függetlenség** kérdése árnyékában **elhanyagolta a társadalmi problémákkal való szembenézést**. De a **közjogi** kérdésben persze **ő is állást foglal**: mivel a **magyar állam soknemzetiségű** és ráadásul az **ausztriai tartományokkal** egybe is van forrasztva, így a **függetlenség követelése a nemzetiségekkel és a Habsburg házzal való összeütközéshez** vezet egyszerre.

(Széchenyi nem liberális, hanem romantikus konzervatív. Nemzeti és keresztényideálok lebegne előtte. A **romantizmus lapelvei: nemzetiség, keresztény erkölcs, egyéni tökéletesülés**. De ilyen politikai romantizmus sehol nincs másutt Európában, Széchenyi és köre (Kölcsey, Vörösmarty) ilyenek csak – állítja Szekfű.)

Az első nemzedék: 20-as években színre lépő nemzedék: 30-as évek végére meghaladja Széchenyit, túllép rajta

III. A Szekfű-Mályusz vita

Mályusz: A reformkor nemzedéke 1923 Századok; **Támadja a Három nemzedék** koncepcióját. A **hiba fő oka metodikai: pusztán eszméket** vizsgál, de megfeledeznek az eszmék megvalósításának feltételeiről, a **társadalmi viszonyok vizsgálatáról**. Pedig: „Annak a hosszú fejlődés kényszerűségével determinált állapotnak az ismerete, amelyben a társadalmi osztályok éltek, amikor a liberalizmus áramlata, az eszmék áradata elérte őket, el nem mellőzhető, éppen úgy nem az anyagi helyzet sem, mely a kor gondolkozását befolyásolta” – írja Mályusz.

Mályusz szerint ugyanis: a **lassú polgári átalakulásra csak II. József halála** után kerülhetett volna sor, de ez mégis megakad a 19. század elején, mivel Martinovicsék mozgolódására jött Habsburg-reakció megakasztotta. A **kisnemesség mély tespedtségbe** sülyedt, nem volt meg a polgári műveltség és irányultság igen sokáig, mint ahogy megvolt például Franciaországban. **Helyettük a 19. század második harmadában** ismét feléledő **középnemesek** fordultak ismét a **reformeszmékhez**: de a **középnemeseknek** meg kellett győzniük a tespedt, műveletlen **kisnemeseket** az ügy fontosságáról, ehhez pedig jelszavakra, frázisokra volt szükség.

A **Széchenyi féle konzervatív forradalomnak azonban egyáltalán nem volt realitása**, mivel az **arisztokrácia egyáltalán nem akart mélyebb átalakulást** – mondja Mályusz. **Kossuthnak volt** viszont igaza, aki a **köznemesség** hagyományos **kuruc** érzelmeire apellált, és a **demokrácia** valamint az **egyenlőség jelszavával tudott hatni a kisnemességre**. Kossuth érdeme tehát, hogy **tömegek, kisnemesei tömegek** kimozdultak a tespedtség állapotából. **Szekfűnek ezért nincs is igaza**, amikor **Kossuth radikálisabb elképzeléseiben keresi az 1918-1919-es korszak problémáinak gyökereit**.

Mályusz szerint viszont a **köznemesség szerepe nagyon is pozitív** volt, szerinte éppen inkább a **főnemesek hátráltatták** a társadalmi fejlődést, a **nemzeti függetlenségről** már nem is szólva. Szerinte ráadásul az **ország területi integritása nemcsak a Habsburgok segítségével volt megőrizhető**. A **társadalmi fejlődés záloga is a középnemesség** lett volna, ahogy azt az 1792-93-as rendszeres bizottsági ülések tapasztalatai is mutatják.)

Még egyszer a reformkor nemzedékéről

Szekfű neonacionalizmusa a dualizmuskori közjogi nacionalizmussal ellentétben, kulturális nacionalizmus volt (Klebensberg). A társadalmi reformok a műveltség terjesztésével kezdhetők el, és felülről, állami segítséggel valósítható meg. **Az állami szuverenitás és egység megőrzése mindennél fontosabb Szekfűéknek, emiatt kerül a népszuverenitás elé az állami szuverenitás**. A kismagyar lelki alkat ugyanis a történeti magyar állam szétbomlásához vezet Szekfű szerint, hiszen az nem számol a nemzetiségek bomlasztó hatásával. Így a kismagyar alkatból következő feltételen népszuverenitás eszméje korlátozandó.

Mályusz szerint viszont a **népszuverenitás és a kismagyar megoldás egyáltalán nem veszélyeztette a magyar állam területi integritását**.

Szekfű és Mályusz vitája a „Magyar történetről”

Szekfű fejezete a Magyar történetben: Mátyás a reneszánsz egyéniség kiteljesítője, aki nem a török elleni későbbi hatékonyabb védekezés céljából hódít, hanem a reneszánsz egyéniségéből, a hatalmi vágyából kifolyólag. A 16. században pedig: nem a keleti, erdélyi országrész a magyar államiság és állameszme igazi fenntartója, hanem a dunántúli részek. A magyar állameszme a nyugati országrésznek köszönheti folytonosságát. A nagybirtok szerepe is itt tárulkozik fel először: a törökök elleni védekezés fő erődei lesznek azok, így nemzetvédő, nemzetfenntartó funkciója lesz. Később pedig a török kiűzése után a fő szerepe: az ország újratelepítésében rejlik. A 17. századi Erdély nem a nemzeti és vallásszabadság fő fészke, a modern demokratikus Magyarország bölcsője. Erélyt a török diktátum szülte, szultáni parancsszóra. A rendiség itt is negatív megítélés alá esik, nem nemzeti célokat tartanak a szemük előtt, hanem: a nemesi privilégiumok fenntartását. A 18. századot is teljesen átértékeli: a dualizmus korában ez az időszak a nemzetietlen, hanyatló periódus, a Habsburg hatalom kiépítésének időszaka. Szekfű szerint viszont legnagyobb haladás erre a korra jellemző. Az ország újjáépítése, nyugalom és rend időszaka. A felvilágosodás hozza majd megint a visszafejlődést Martinovicsékkal.

Mályusz: a magyar barokk időszak nem csupán Habsburg segédlettel volt képes fejlődni a 18. században, hanem önálló fejlődési jellemzői is voltak. Ráadásul a magyar barokk korszakot inkább a vallási türelmetlenség, és a túlságosan központosított hatalom jellemezte. Ezzel szemben a felvilágosodás hoz igazi fényt: a társadalom érdeke kerül az állam érdeke elé, egyenlőségszempont.

Szekfű és Mályusz a középkori nemzetiségi politikáról

1935 Szekfű Magyar Szemle hasábjain: A magyarság és kisebbségei középkorban; A magyar királyokat középkorban alapvetően türelmes, a nemzeti kisebbségeket védő politikát folytattak, ld. szentiváni állameszme „az egyenlőség és egyszókos ország törékeny és gyenge”. A francia nemzetállam-konceptióról kellene lemondani, helyette több jó megoldás is felmerült már: 1848-as nemzetiségi törvény, Kossuth konföderációs terve, illetve az 1868-as nemzetiségi törvény. De a német nemzetfoglalmat sem tekintik járható útnak, szerinte a különféle nyelvű nemzetiségeknek egymás mellett élését kell biztosítani.

1939 Mályusz: A középkori magyar nemzetiségi politika Századok; szerinte az Árpádok nemzetiségi politikája éppen hogy nem türelmes, hanem asszimiláló jellegű volt, ld. a magyar királyok a beköltöztetett nemzetiségeket nem egy tömbben, hanem az országban szétszórvva telepítették le. A királyok tudatosan akarták magyarosítani ezeket, asszimilálni. De Szekfű szerint a szétszórás oka: a betelepülők nem egy tömegben érkeztek, vagy ha igen, a kor azokat mégis egy tömbben telepítették le (szászok, jászok, kunok).

IV. Bibó István: Eltorzult magyar alkat, zsákutcás magyar történelem

A századforduló óta sokan kérdezték már: **milyen is magyar lelki lakat, mi a magyar?** Válaszuk általában: a **magyar olyan útra lépett, amely lelki alkatához nem illik, olyan hatásokat fogadott be, amelyek ellentétben állnak eredeti lelki alkatával. Idegen uralom, idegen beolvadás vagy idegen hatás útján.** Pl. Németh László: a gondot a német és a zsidó elemek asszimilációja okozta.

De valójában **nem ez a kérdés:** a történelemben kell körbenéznünk, hogy **miért vív mindig önmagával is terméketlen vitákat. A bajok valamikor 16. század elején kezdődnek** Bibó szerint, amikor is a **Dózsa-forradalom** leverése után **Werbőczy művében** először kap tartós formát az, hogy **köznemesség és kismemesség elkülöníti** magát teljesen a **parasztságtól**, és **inkább a főnemességgel** cimborál. Innen számítjuk a **legkártékonyabb társadalmi réteg igazi megerősödését:** az életformájában alig, ám uralmi igényeiben a paraszttól igencsak különböző **kisnemes** formáját. A **polgári fejlődés megakasztói** pontosan ezek a **kisnemese** **lesznek.** A rendek **nem haladáspártiak, de függetlenségpártiak** ugyanakkor. A haladáspárti az uralkodó lesz a 18. század második felében.

19. század: a **demokratikus és függetlenségi** mozgalmak egymásba fonódnak, ezzel pedig a társadalmi reformok és a függetlenség fonódik elvileg egybe. De az ügy **elbukik**, a 48-as forradalom leverésével ismét **Habsburg abszolútizmus:** egységesíteni akarja még egyszer utoljára birodalmat, de ez nem megy immár. Ráadásul csak féllépések: jobbagyfelszabadítás, de a társadalmi továbbfejlődés akadályozása pl. **De rájön: már nem képes, nincs ereje az**

abszolutista kormányzáshoz, visszalép a régi rendi államhoz inkább. De **gond: 1848-ban a magyarok már meghaladták a rendi államot, modern parlamentáris alkotmánya** volt, így most kevesebbet kínálnak nekik, mint amit elért 1848-ban. A magyarok **48-at akarják**, az osztrákok **éppen azt elkerülni**, de közben kiegyezni.

1860 és 1866 között ismét abszolutista kormányzási mód, **nem sikerül megegyezni**, de ezalatt magyar **köznevesek is kiábrándulnak**, megtorpan szellemi fejlődésük. **1848 bukása két dolgot** rögzített bele a nemesség agyába, melyek közül egyik sem volt valójában igaz:

1. A Habsburg birodalom léte szükségszerű és eltörölhetetlen, és mi nem tudunk kiugorni belőle, mert Európa ezt nem támogatja és segíti a restaurációt. Ez persze nem volt igaz a hatvan években már, sőt az 1866-os vereséget követően egyáltalán nem.

2. Ha netán mégis sikerülne kiugrani a Habsburg monarchia öleléséből, akkor nemcsak a monarchia, hanem a **történeti Magyarország is darabokra** törne a **nemzetiségek** ellenséges viszonyulása miatt. Ebből a **két tapasztalatból** lesz a **kiábrándultság**, ami végül a **kiegyezéshez** vezetett. Inkább a **megmenthető biztos** maradjon meg (a **történeti állam**), semmint hogy elveszítsük még azt is. Időközben a **jobbágyfelszabadítás a köznemesség** egy részét a **tönk szélére juttatta**. Ha pedig **társadalmi ereje csökken**, akkor legalább **politikai hatalmát** tartsa meg a **megyei és állami hivatalokon** keresztül, amelyeket fizetések munkahellyé alakítva nyerjen ismét szilárd gazdasági alapot magának. Azaz: **számára is életkérdéssé vált a kiegyezés**, nemcsak a dinasztiaé, amely 1866-ban a németektől elszenvedett súlyos vereséget kompenzálná ezáltal is. **Két, védekezésre kényszerült erő egyezik ki tehát egymással 1867-ben**. A dinasztia és a magyar politikai elit is **kölcsönösen túlbecsülte** a másik fél erejét.

A **kiegyezés ugyanakkor egy műfogás** volt valójában: a közös ügyeket kötött mandátumú bizottságok tárgyalták, nem parlament még véletlenül sem, és együtt nem is tárgyalhatnak, csak szavaznak, de ennek eredménye mégis inkább az lett, hogy a **dinasztia kezében** maradt **gyakorlatilag a hadügy és a külügy**, valamint az ezeket lehetővé tevő pénzforrások meghatározása. De a **legcselebb** dolog az, **ahogy a megegyezés szövegét egészen másként interpretálva fogadták el a Lajta két oldalán**.

Osztrák kiegyezési törvény: csak az **1860-as oktorjált alkotmány** módosítása, amelyet követően ugyanúgy érvényben van az **októberi diploma**, **csak annyi a változás**, hogy a **magyaroknak ad egy privilégiumot**. De a **birodalom egységességét megőrizve** teszi ezt. Az osztrák kiegyezési törvény továbbra is birodalomról beszél.

Magyar kiegyezési törvény, ami itthon elfogadásra került: egy **önálló és minden birodalmi kerettől független magyar államról** beszél, melynek egy **Ausztria** nevű másik, **önálló állammal közös ügyei és uralkodója** van. Valóban: itthon Magyarországnak hívtuk a mi terültünket, de odaát mindig is birodalom maradt (nem pedig Ausztria), amelynek része még mindig a magyar állam. Azaz illúzió mindkét oldalon: **odaát – megmaradt a birodalom, itthon – független lett Magyarország**. Az egész konstrukció **jogilag magyar oldanak kedvezett**, de **ténylegesen a dinasztia mellett** (katonái Magyarországon is itt voltak).

Önámítás az osztrák részről, hiszen egy **birodalomnak** már **nem szerves része**, amelyik **csak had és külügyén** keresztül csatlakozik hozzá, ehhez sok másra is szüksége lesz, amivel **jót tehet népével**. De ezek az eszközök már a magyar állam kezében voltak. De a **cseh kiegyezést** meg kell akadályozni, ezt teszi Andrassy, mivel amíg csak egy osztrákkal azonos súlyú és jogú nemzet van, addig hihető, hogy Budapest egyenrangú Béccsel, de ha már Prága

is bejön, akkor Budapest már inkább az alárendelt Prágáéhoz hasonlít, ha kicsit jobb is, semmint Béccsel egyenrangú. Innentől már tényleg érdektársak az osztrákok és magyarok, hiszen az osztrákokból végleg kiábrándultak csehek, szétrobbantani akarják már inkább Ausztriát.

De magyar részről is önámítás, hogy megvan a magyar függetlenség, hogy **48 céljait 67 érte volna el. Ezt képviseli még Szekfű is. Pedig mesze nem független Magyarország,** és inkább az **októberi diplomát, semmint 48-at teljesíti be 67.** Magyarország **ugyan felelős parlamentet** kapott, de csak úgy, ha a **kiegyezéspártiak mindig is többségben** maradnak. Ehhez viszont kellett az **állandó megvesztegetés,** azaz a rendszerben **kódolva volt a romlása.** Ha mégis a **függetlenségi mítoszban hívók nyerne:** jön a **dinasztia katonasága,** és rendet rak, mint **1905-ben.**

De akkor mi vitte rá mégis Deákot, Eötvöst, Kemény Zsigmondot, hogy a kiegyezés pártjára álljon? Ehhez azt kell megvizsgálni, hogy számukra **miként vetődött fel a kiegyezés kérdése.** Három kérdésben:

1. Akarnak-e **független, alkotmányos, szabad államot.** Persze;
2. Az **alkotmányos monarchiát** vagy inkább a köztársaságot akarják-e? Inkább alkotmányos monarchia;
3. **Akarják-e e történeti Magyarország egyben maradását,** területi épségét megőrizni? Igen, de ez a két utóbbi igen ugyanakkor mégis ellentétben volt az első igennel. **Alkotmányos monarchia egy nemzet egy uralkodója lehetett** csak igazán, akkor lehetett csak elfogadtatni. De erre nem volt lehetőség Magyarországon, ahogy a harmadik kérdés is ellentmondásban állt az elsővel: a **demokratikus szabadság szétrobbantja a történet államkeretet.**

Az **emigráns Kossuth a konföderációs tervével mindkettő következményeit vállalva** állt ki az első kérdés mellett inkább. A rendszer megmerevedik ebben hazugságban, hiszen fejlődésképtelen. **Aki egyszer elfogadta kiegyezést,** annak el kellett fogadnia választások tisztaságának megrontását is: mert a kiegyezés keretein belül **sem a teljes függetlenség, sem társadalmi forradalom, sem a nemzetiségi önrendelkezés híveinek nem szabadott hatalomba jutniuk, különben szétrobbant volna a rendszer. A nép nem nevelődik a parlament által, hanem butítódik.**

A **társadalom fejlődés is megreked:** a polgárosuló **nemesség helyett az eldzsentrisedő polgárság alakul ki.** Ahogy a nemzetiségi politika terén is zsákutcába kerül: a magyarok demokratikus elvekre hivatkozva követelnek jogot maguknak, de a másik népeknek ezt már nem adják meg, a történeti érvre hivatkozva. Inkább asszimiláló politika.

1918: független és demokratikus Magyarország, azaz akár megvalósultnak is tekinthető lett volna két cél, **csak hogy a harmadik (területi integritás kérdése)** olyannyira áthatotta magyar politikát, hogy az **nem engedte kiélvezni az első kettő megvalósulását. Sőt:** inkább az ellen fordul, de **legalábbis a demokrácia ellen. A demokrácia valóban a területi szétesés szinonimája lett,** miközben a **társadalmi forradalom** gondolat is rémisztő példát nyert a proletárforradalom idején. Ez **vezette Szekfűt is arra, hogy konzervatív és a Habsburg monarchia egységét pártolja, a kiegyezést nagyon jónak tartó munkát írjon,** Három nemzedék címmel. Hiszen az előbbi érv szerint azt lehetett levonni következtetésként, hogy a **kiegyezés (nem a teljesen függetlenség), és a visszafogott társadalmi reformok tartják csak egyben a magyar történeti államot.** Ehhez pedig a kiegyezés szolgáltatta véderőművet. **Noha Bibó szerint éppen a kiegyezés következménye lett a területi állam szétesése,** ahogy

azt már Kossuth is megjósolta, hogy egyszer megindulnak majd a nemzetiségek a Habsburg birodalom felszámolására, akkor már teljesen szét fog hullani nemcsak a monarchia, de a magyar állam is.

A politikai vezetéshez aztán idomult a magyar lelki alkat, hiszen **aki nem fogadta el a kiegyezést, az egyáltalán nem tudott érvényesülni. A hamis realisták** tömkelege alakult így ki, aki eredetileg nem fogadta el feltétlenül a kiegyezés hazugságát, ám az érvényesülés miatt végül mégis. Másrészt a **túlfeszült lényeglátók** csoportja, akik jól látták a hazugságot, de izolálódnak, duzzognak, hogy nem hallgatják meg őket, különccé válnak és politika vezetésre amúgy is képtelenek.

V. Bibó István: A kelet-európai kisállamok nyomorúsága

Nem igaz, hogy a nemzet és a nacionalizmus a francia forradalommal született volna, mindössze annyi történt, hogy a **nemesi nacionalizmusból tömegmozgalommá** alakult át a nacionalizmus. Közel másfél évezredes fejlődés eredménye a nemzet, bár az igaz: a **konstanz-i zsinatot követően elválik lassan kelet-közép és Nyugat-Európa útja a nemzetté** válás terén. Spanyol, angol és francia nemzetállamok, olasz és német széttöredezettség, Kelet-Európa visszamaradása. Bár nyelvi egység még Nyugat-Európában sincsen ekkor. **Nyugat-Európában többé-kevésbé változatlanok maradnak a határok a középkor végétől fogva. A francia forradalom ebbe a megszilárdult állami keretbe hozza be a nemzeti érzést a tömegeknek.** Nekik nincs más feladatuk, mint **elfoglalni az államot a nemzet nevében,** kiszélesíteni annak alapját.

Más a helyzet kelet és Közép-Európában: nincsenek szilárd államhatárok (olasz, franci, magyar a török uralom alatt). Másrészt Közép-Európát egy **soknemzetiségű** állam: a **Habsburg monarchia uralja.** Ebben komoly egyesítő törekvés nem jöhetett létre, annyira erősek voltak a széthúzó erők. Azaz a 19. század elején egyelőre itt még az kérdés merült fel: **a nemezi mozgalom ilyen kerete vegyen birtokba?** Először **le kellett bontaniuk** a meglévő kereteket (Habsburg monarchia), hogy aztán **annak helyén újat építhessenek.** Ez a keret-hiány azzal is együtt járt, hogy nem volt ily módon saját adminisztratív szervezetük, gazdasági szervezetük, nem volt soknak fővárosa, egységes politikai kultúrájuk.

Ha **nincs meg az állami és egyéb keret,** akkor az **összetartó erőnek** másnak kell lennie: így fordulnak a **nyelvi nacionalizmushoz.** Ezzel viszont a **határok még sikamlósabbá** váltak az egyes nemzetek között, hiszen az összes **egynyelvű nemzettárs egyesítése a cél** ezután. A történelmi élmények mellett a nyelv köti össze őket. A nyelvi összetartozás történelem tényezővé avanszált ugyanakkor. A **történelmi érzelmek** ugyanakkor általában **túlnyúltak a nyelvi határokon,** ez okozta legnagyobb konfliktust.

A három történelmi állam összeomlása és közös vonásaik

Inkább a Habsburg monarchia létezése okozta a zűrzavart, semmint összeomlása. Mindhárom történelmi bakai a 18. század végén kezdődtek.

Lengyelország

Lengyel fele mellett van egy hatalmas kiterjedésű **litván** fele is, melynek lakossága litván illetve orosz és ortodox vallású. De felosztják (Ausztria, Oroszország és Poroszország között

három alkalommal 1772, 1793, 1795) Eltörlik a térképről gyakorlatilag. Egy bábállamot visszaállítanak 1815-ben, de ez gyakorlatilag orosz fennhatóság alatt, csak az első világháború alatt és azt követően alakul újjá.

Magyarország

A történeti **államkeretben igen sok nemzetiségi** élt: északon még elképzelhető lett volna, hogy a magyar államon belül maradjanak, ha valóban nem **nemzetállamot** akartak volna a magyarok, de a **déli nemzetiségek** sohasem érezték közösséget (a horvátokon kívül) a magyarokkal. A szabadságharc vezetői így aztán egyszerre küzdöttek a nemzetiségekkel és a reakciós hatalmakkal (Ausztria, Oroszország). **1848**: Európa **cserbenhagyta** Mo.-t és a nemzetiségekben egyáltalán nem lehet bízni. Azaz ha demokratikus úton rendeznék be a magyar államot, akkor rögtön elválnának a nemzetiségek abból. Görcsös magyarosító politika a belátás helyett, ezzel pedig az **északi nemzetiségek** is ki akartak válni végleg.

Csehország

A középkori **Csehország** területén a **lakosság csak 2/3 arányban** cseh, a többi **német**. Fordulópont **1918**: amikor a **tisztán cseh** területek mellett immáron **szlovák és magyar** területek is a „történeti” cseh állam részei lesznek, ráadásul úgy, hogy továbbra is jelentős **német** lakosság aránya. 1919 lesz a csehszlovák történeti és sérthetetlen határ. Valóban **demokratikusabb** állam, mint a többi kortárs állam, ám az **etnikai érzékenységet** itt sem vették figyelembe, akár csak a **dualizmus kori Magyarországon**. **1938**: megmutatkozik, hogy **nemcsak a német és a magyar lakosság, de még a szlovák** sem érez feltétlenül **szolidaritást** Csehszlovákiával. Európa a cseheket is cserbenhagyta akár csak a lengyeleket és a magyarokat – vélték. **Második világháború után egy új és nagyon** veszélyes megoldási javaslat az etnikai határok meghúzására: **kitelepítés**. Innen **nincs visszaút**, ahhoz, hogy mindegyik állam a történeti érvre hivatkozva magának követeljen területeket úgy, hogy kitelepítéssel oldja meg közben az etnikai konfliktust.

Mindhárom állam hiú reménnyel éltette magát: a **demokrácia és szabadság majd önmagától megoldja a nemzetiségi konfliktust**. **Nemzeti és etnikai** határok különválnak, illetve: saját **kisebbségeivel** is szembekerült egy idő után. Európa eközben mindháromat cserben hagyta, de legalábbis ezt érezték. Jót tett volna mindháromnak: ha az **önrendelkezési jog révén az etnikai határokat tisztázzák**, és egy **részleges elcsatolást** végrehajtanak, aminek szükségességét előbb-utóbb belátják. A **demokráciában a történeti határok szétrobbantása miatt mindhárom csalódott igazából**, nem igazolódott be az elvárásuk, hogy a **demokrácia révén is sikerülhet megőrizni a történelmi államhatárokat**. Így természetes módon **inkább a területi igények akartak hűen maradni**, akár a demokrácia elhagyása révén is. A legnagyobb vesztes persze Magyarország: Lengyelországot és Csehszlovákiát legalább a két világháborút követően visszaállítják jogaiba, de Magyarország mindig rossz oldalon állt.

A **politikai kultúra fejletlenségét nem a nagybirtokosok, monopolkapitalisták** vagy **katonai** vezetők egyéni érdekei okozták: A **nemzeti érzés a gát**, amely azonban **tömegmozgalom**, márpedig tömegmozgalom neme lehet egy szűk érdekcsoport mozgalma, ehhez ténylegesen is át kell érezniük a tömegmozgalom alapjait. A nacionalista kelet-európai tömegmozgalmak pedig **félígazságokra** épültek, amelyek **felkorbácsolták** a közhangulatot. A **fejletlenség oka: nem voltak meg az állami keretek, amelyekbe benyomulhatott volna a nemzeti mozgalom**, ezt előbb még meg kellett teremteni. A nemzethalál gondolat nem

véletlenül terjed el Kelet-Európában, míg Nyugat-Európában nem értik mi a gond. Itt nálunk félnek a nemzetek a kihalástól, mivel nincs szilárd állami alapjuk, amelyet nem kérdőjeleznek meg. A **közösségért való félelem erősebb a demokratikus váagnál**, pláne, ha a kettő összeütközik. A **közösség ügye és szabadság ügye nem forrt egybe**, mert szabadság teljes kiteljesülés a közösség történeti határainak szétrobbanását is magával hozta vagy ezzel a rémképpel fenyegetett. Így lesz antidemokratikus nacionalizmus.

Megjelenik a **hamis realista** típusa: a demokrácia álságos módon való kicsúfolása révén nagy közösségegyesítők (Bismarck, Tisza, Bethlen stb). A demokratikus hatalomgyakorlásnak vetélytársaként jelennek meg ezek a nagy államférfiak: hogy ellensúlyozzák a demokrácia nemzetvesztő jellemvonásait. Az **államfői hatalom a népképviselő** mellett sokkal több reményt nyújt itt Kelet-Európában bizonyos dolgok megoldásában. „**A társadalom a bajjuktól való megmenekülést nem a törvényektől, a kormány hatékony ellenőrzésétől vagy az állampolgárok értelmességétől várja le, hanem ismét a személyes államfői hatalomtól.**” Ezen túl ismét szerephez jut az **uralkodó, a katona és a nemes**, mivel itt ismét ki **kell harcolni az államhatárokat, ehhez pedig ők kelljenek**. A nemzeti egység tényleges megteremtői ők lehetnek csak – vélik. A nemzeti intelligencia pedig: szintén letorzul.

Jogokat (történeti, demokratikus vagy etnikai) jogokat vélnek ott érvényesíteni a nyers erőszak ellen, holott az igényeik szélmalomharca folyik valójában a tények ellen.

Érdekes ugyanakkor: egyik kelet-európai nemzet sem volt fasiszta vagy éppen demokrata önmagáért, hanem csak ha azzal a területeit biztonságban vélte tudni. A vitákat az **önrendelkezése népszavazásos területcsatolások** oldanák fel, egyértelmű etnikai határokat húzva (csak három gócpont marad: Erdély, Danzig, görög-bolgár kérdés). De **népszavazni** valóban **csak kérdéses** területeken érdemes, különben csak a kedélyeket borzolja.